

Status van leerlingen, hoe gaan docenten ermee om?

Wat is de relatie tussen de sociometrische status van leerlingen en het correctiegedrag van de docent?

Studenten: Jessica Nagtzaam & Lucinda Ippel
Begeleider Praktijkgericht Onderzoek: Maaïke Endedijk

Juni 2010

Abstract

Wellicht herkent u de volgende situatie. Charlotte, het populairste meisje van de klas, is altijd zeer aanwezig. Zij is bepalend voor de sfeer in haar klas. En hoewel ze af en toe het bloed onder uw nagels vandaan kan halen met haar opmerkingen, haalt ze hoge cijfers en blijft ze altijd beleefd. Aan de andere kant is Jasper op een negatieve manier aanwezig. Hij heeft een brutale mond en haalt slechte cijfers. Heeft u zichzelf weleens afgevraagd hoe er met deze leerlingen wordt omgegaan in de klas? Krijgen populaire kinderen meer aandacht van de docent dan de andere leerlingen? Worden zij vaker gecorrigeerd en beloond? En is de docent zich hiervan bewust? In dit onderzoek wordt nagegaan of docenten hun corrigeer- en beloongedrag (al dan niet onbewust) aanpassen op de sociometrische status van de leerlingen in de klas. Daarom wordt ook onderzocht in hoeverre docenten zich bewust zijn van hun corrigeer- en beloongedrag ten opzicht van de sociometrische status van de leerlingen. De resultaten kunnen de docenten inzicht geven op manier waarop hij of zij omgaat met de verschillende leerlingen.

1. Introductie

“De loyale meewerkers vormen ongeveer de helft van de klas. De angsthazen zijn gemiddeld met z'n drieën. Leerkrachten hebben daarnaast meestal wel twee of drie druktemakers (stuiterballen), ongeveer evenveel harde werkers en maximaal twee verzorgers in hun groep. De rest van de klas bestaat meestal uit een of meer eenlingen: één clown, één prinsesje, één buitenbeentje, één pestkop, één kletskaus, één opgewonden standje, één perfectionist, één slome slak en één popie-jopie. Wie nu nog niet getypeerd is, zal waarschijnlijk tot het vijftiende, niet benoemde type behoren: de grijze muis. Die valt op geen enkele manier uit de toon”(Elzinga, 2003).

Volgens Elzinga (2003) is dit één van de vele manieren om de klas in te delen. De indeling bestaat uit 15 categorieën op basis van persoonlijke kenmerken van de leerling. De hiërarchie in een klas is nauw verbonden met de sociometrische status van de leerlingen. De sociometrische status van bijvoorbeeld een klas ontstaat doordat leerlingen elkaar beoordelen op persoonlijkheid. Om sociometrische status te meten wordt doorgaans een overzichtelijker indeling in vijf groepen gebruikt (Van Boxtel, 1992).

Het corrigeer- en behoongedrag¹ van de docent in de klas is een discutabel onderwerp. Wat voor de ene docent werkt als correctie, wordt door de andere docent als ineffectief gezien. Er mag vanuit gegaan worden dat een docent altijd streeft naar gelijkheid en eerlijkheid in zijn of haar correcties. Dit zal niet altijd het geval zijn. Een voorbeeld is dat de docent bij de ene (populaire) leerling bepaald gedrag niet zal corrigeren, en bij de andere leerling wel. Het populaire meisje mag haar boterham in de les eten, en een minder populair meisje krijgt strafwerk omdat ze zich niet houdt aan de regels van de school. Wij denken dat dit deels te maken heeft met de manier waarop leraren reageren en omgaan met de bestaande hiërarchie in de klas. Uit eigen ervaring is gebleken dat docenten toch altijd wel proberen leerlingen allemaal evenveel aandacht te geven en docenten denken hierbij dat zij iedere leerlingen gelijk behandelen, tenminste er mag vanuit gegaan worden dat dat het streven is. Maar gebeurt het in werkelijkheid wel op de manier zoals de docent zich voorneemt? Behandelen docenten, al dan niet onbewust, een populaire leerling toch anders dan bijvoorbeeld een genegeerde leerling?

Tijdens het literatuuronderzoek over dit onderwerp, is opgevallen dat er veel te vinden is over groepsvorming in de klas en correctiegedrag van de docent. Maar teksten die verwezen naar een combinatie van beiden zijn niet gevonden. Er komt in geen één studie naar voren dat correctiegedrag van de docent anders is naar de populaire leerlingen in de klas dan naar de leerlingen die nauwelijks opvallen. Juist dit gegeven, hoe de docent reageert op de hiërarchie in de klas, is dus onderzoekswaardig. Maar ook of de docent weet hoe de klas zichzelf zou indelen in een sociometrische status, is nog niet eerder onderzocht is. Door deze twee onderwerpen samen te pakken kan er iets toegevoegd worden aan de onderzoeksliteratuur over groepsvorming, hiërarchie in een klas en corrigeergedrag.

¹ Als er over het corrigeergedrag van de docent wordt gesproken wordt in het vervolg ook het behoongedrag bedoeld.

1.1 Theoretisch kader

Om te begrijpen hoe de hiërarchie in de klas ontstaat, is het belangrijk om te weten hoe groepsvorming begint in een klas op een middelbare school. In het begin van de puberteit krijgen pubers steeds meer invloed op zijn/haar leeftijdsgenoten. Boersma (2004) stelt dat de groep (klas) waartoe de jongere behoort, medebepalend is voor zijn gedrag. De invloed van leeftijdsgenoten neemt toe, terwijl die van de ouders juist afneemt (Hawkins, Catalano & Miller, 1992; Van der Ploeg, 1997). In de ontwikkeling tijdens de puberteit speelt de klas nog steeds een belangrijke rol. Status en sociale acceptatie door leeftijdsgenoten worden belangrijk voor het individu (Craig & Baucum, 2002).

De positie van het individu in relatie tot een groep noemen we de sociometrische status (Van Boxtel, 1992). Er zijn vijf statusgroepen waarin jongeren kunnen worden geplaatst: 1. populair; 2. afgewezen of verworpen; 3. genegeerd; 4. controversieel en 5. gemiddeld. Kenmerken van populaire kinderen zijn sociaal, gevoelig, hulpvaardig, kunnen leiding nemen maar ook goed samenwerken. Jongeren die de afgewezen en genegeerde status hebben zijn slecht in het interactie en communiceren met anderen. Ook zijn ze minder sociaal en vaker agressief. De controversiële leerling wordt vaak genoemd door zijn medeleerlingen, maar op een tegenstrijdige manier: ze worden vaak als populair gezien maar ook als afgewezen/genegeerd. Deze kinderen hebben wel een grote invloed op de groep. De categorie 'gemiddeld' is het grootst en dat komt omdat hier alle leerlingen toe behoren die niet in de andere groepen onder te verdelen zijn. Dit omdat zij niet op een uitgesproken manier opvallen (Coie, Dodge, & Coppotelli, 1982; Newcomb & Bukowski, 1983).

Onderzoekers gaan er vanuit dat docenten zich bewust zijn van het feit dat deze verschillende statussen er zijn (Van Boxtel, 1992 & Coie, Dodge, & Coppotelli, 1982; Newcomb & Bukowski, 1983). Dit komt mede omdat de statussen te maken hebben met gedrag, dat waarneembaar is door de docent. De vraag die wij ons stellen is: ziet de docent wel dezelfde sociometrische status als zijn of haar leerlingen? En handelt de docent bewust of onbewust naar die status? Met andere woorden: welke leerlingen worden het meest beloond en gecorrigeerd? Hoe hangt dit samen? Is de populaire leerling volgens de docent wel de populaire leerling volgens de klas? Is er een relatie tussen de sociometrische status van leerlingen en het gedrag van de docent?

1.2 Hypothesen en deelvragen

Om tot een beantwoording van onze hoofdvraag te komen zullen eerst de volgende *deelvragen* worden behandeld.

1. Hoe zijn de sociometrische statussen van de leerlingen in de klas verdeeld?

Uit de literatuur is gebleken dat de groep met gemiddelde leerlingen altijd de grootste groep vormen en de genegeerde leerlingen het kleinst (Van Boxtel, 1992). De verwachting is dan ook dat in beide casestudies ook de gemiddelde leerling de grootste groep zal zijn en de groep met genegeerde en afgewezen leerlingen het kleinst.

2. Hoe corrigeert en beloont de docent de leerlingen met de vijf verschillende statussen?

De populaire leerlingen zullen vaker beloond worden dan de gemiddelde leerling. De afgewezen en controversiële leerling zullen meer gecorrigeerd worden. De genegeerde leerling zal zowel het minst beloond als gecorrigeerd worden. De docent zal bij iedere groep anders handelen (Coie, Dodge, & Coppotelli, 1982).

3. In hoeverre komt de perceptie van de docent met betrekking tot de sociometrische statussen overeen met die van de leerlingen?

De hypothese is dat de sociometrische status zoals ingedeeld door de docent en de statussen zoals ingedeeld door de leerlingen, overeenkomt met minimaal 80% (Newcomb & Bukowski, 1983). Er wordt uitgegaan van het feit dat een docent zijn/haar klas dermate kent dat er een overeenkomst van minimaal 80% verwacht mag worden.

De *hoofdvraag* die wij willen beantwoorden volgt hieruit. In het model hieronder is af te lezen welke verbanden we willen onderzoeken.

Hoe verhoudt het gedrag van de docenten zich op het gebied van corrigeren en belonen ten opzichte van de sociometrische statussen van de leerlingen in de klas?

2. Methoden

2.1 Context en participanten

Voor dit onderzoek waren we vooral geïnteresseerd in het corrigeergedrag van docenten op een middelbare school. Omdat er een duidelijk beeld moest zijn van de sociometrische status van de leerlingen in een klas, is er gekozen voor leerjaar 4 VWO. In dit leerjaar is de hiërarchie in de klas al gevormd in de voorgaande jaren. Er zijn twee klassen van verschillende scholen bestudeerd. In beide klassen (cases) zitten 25 leerlingen van 15 en 16 jaar. De docenten die geobserveerd zijn, werden enkel geselecteerd op het gegeven of ze in 4 VWO lesgeven of niet. In totaal zijn er vier docenten bij het onderzoek betrokken, van school 1 drie docenten en van school 2 één docent. Er is geen rekening gehouden met leeftijd, sekse of ervaring. Dit was een bewuste keuze omdat dit voor het onderzoek niet van belang is.

2.2 Procedure

Allereerst hebben de observaties van de docenten plaatsgevonden. De docenten zijn geobserveerd op hun correctie- en beloongedrag van de docent. Dit werd uitgevoerd aan de hand van een observatieschema. Omdat de observatie hoge concentratie van de observator vereist, is ervoor gekozen om de observatie geen hele les te laten duren. Daarom worden alleen de eerste 15 minuten van de les geobserveerd tijdens drie lessen van de gekozen docent. Voornamelijk aan het begin van de les zullen de leerlingen aandacht vragen en zal de leraar corrigerend en belonend moeten optreden. Vervolgens is de vragenlijst, waaruit de sociometrische status voortkomt, door de leerlingen ingevuld en aan de hand daarvan zal er gekeken worden naar het correctiegedrag van de docenten. Als laatste zullen de geobserveerde docenten ook geïnterviewd worden om te kijken hoe zij de hiërarchie in hun klas zien en hoe zij denken dat dit hun correctiegedrag beïnvloedt. Na het interview zal de docent geconfronteerd worden met de observatie van de onderzoekers. Daarna zal er besproken worden in hoeverre dat overeenkomt met de visie van de docent.

2.3 De meetinstrumenten

Sociometrische status

Er zijn grofweg drie manieren om de sociometrische status bij leerlingen vast te stellen (Lubbers, 2004). Moreno (1934) ontwikkelde de nominatiemethode, waarbij een leerling wordt gevraagd een aantal (meestal drie) leerlingen te noemen wie hij/zij het aardigst en wie het minst aardigst. Coie en collega's (1982) werkten dit concept verder uit tot de CDC-methode. Maassen, Van der Linden & Akkermans (1997) ontwikkelenden de ratingmethode (Ssrat). Hierbij wordt op een Likert-schaal aangegeven hoe aardig een leerling andere kinderen vindt. Er zijn verschillende manieren om achter de sociometrische status van een klas te komen. Voor dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van de CDC-methode.

Om de data van de sociometrische schaal te analyseren, hebben we de volgende handelingen uitgevoerd. De leerlingen wordt gevraagd een drietal leerlingen te noemen wie hij/zij het aardigst en wie het minst aardigst. Allereerst is het aantal keren dat een leerling is genoemd als meest aardig (like most; LM) en minst aardig (like least; LL) geteld en

gestandaardiseerd. Ten tweede is de sociale voorkeur (social preference; SP) en de sociale impact (social impact: SI) berekend vanuit de LM- en LL-scores. Ook dit is gestandaardiseerd. Op basis van deze gegevens kunnen we de leerlingen toekennen aan de volgende groepen. In de tweede kolom staat de methode van indeling met behulp van de gestandaardiseerde scores vermeld.

Tabel 1. Categorieën van de sociometrische status

<i>Populair</i>	$Z_{(SP)} > 1, Z_{(LM)} > 0$ en $Z_{(LL)} < 0$
<i>Afgewezen</i>	$Z_{(SP)} < -1, Z_{(LM)} < 0$ en $Z_{(LL)} > 0$
<i>Genegeerd</i>	$Z_{(SI)} < -1, Z_{(LM)} < 0$ en $Z_{(LL)} < 0$
<i>Controversieel</i>	$Z_{(SI)} > 1, Z_{(LM)} > 0$ en $Z_{(LL)} > 0$
<i>Gemiddeld</i>	Overgebleven leerlingen

Observatieschema

Voor het observeren is er een observatieschema ontwikkeld waarbij gelet gaat worden op de volgende handelingen.

Corrigeren

Aankijken: wanneer een leerling de les verstoort, de leerling waarschuwend aankijken, zodat de docent wel door kan gaan met zijn les maar de leerling wel weet dat hij fout zit en moet stoppen met verstorend gedrag.

Aanraken: wanneer een leerling de les verstoort, de leerling aanraken door middel van een tik op de schouders of een tik op tafel. Aanraken zodat de leerling stopt met verstoren van de les, maar de docent wel door kan blijven gaan met zijn les.

Naam noemen: De leerling die de les verstoort bij naam noemen. Vaak is naam noemen, zonder daar een uitleg bij te geven al genoeg als waarschuwing. Hiervoor wordt echter wel de les onderbroken omdat de docent niet door kan gaan met zijn of haar verhaal.

Waarschuwing uitspreken: Wanneer een leerling zodanig de les verstoort dat de docent zijn les moet onderbreken om de leerling waarschuwend aan te spreken. Dit zijn vaak waarschuwingen als: 'Piet, houd je mond', 'Piet houd daar eens mee op' of 'Piet stop daar eens mee'.

Leerling verplaatsen: Leerling een andere plek geven in de klas zodat de leerling zijn omgeving niet meer verstoort.

Leerling strafwerk geven: Consequenties verbinden aan de verstoringen van de leerling. Dit kan in de vorm van strafregels schrijven, het lokaal laten vegen tot en met nablijven.

Leerling eruit sturen: Hierbij moet de leerling het lokaal verlaten omdat hij/zij zodanig de les heeft verstoord dat de maat vol is van de docent en deze geen andere oplossing meer ziet dan de leerling eruit te sturen.

Belonen

Glimlachen naar leerling: wanneer een leerling goed aan het werk is of goed zijn best doet bemoedigend toe lachen.

Leerling complimenteren: wanneer de leerling iets goed heeft gezegd of gedaan complimenten geven zoals: 'Heel goed Piet', 'Dat is het juiste antwoord Piet, goed zo'.

Leerling bemoedigend aanraken: wanneer een leerling goed aan het werk is of iets goeds heeft gezegd een schouder klopje geven.

Van te voren is het schema met de namen van de leerlingen gedrukt, zodat de handeling tijdens de observatie alleen maar zal bestaan uit turven. In het kader van betrouwbare dataverzameling, zal er beeldmateriaal gemaakt worden van de eerste 15 minuten van de les. Na het herkijken van de les, bleek dat het observatieschema vrijwel hetzelfde voor de tweede keer was ingevuld. Hierdoor kunnen wij er vanuit gaan dat de observaties zorgvuldig uitgevoerd zijn. De verschillen die er wel waren, waren verwaarloosbaar. Ook bleek uit verscheidene proefobservaties dat het observatieschema passend is als meetinstrument. Er is bewust gekozen om de docenten in onwetendheid te laten over de reden van onze observaties. We wilden voorkomen dat de leraren (onbewust) werden beïnvloed.

Het observatieschema is terug te vinden in bijlage I. Na het observeren worden de scores van elke leerling van corrigeergedrag bij elkaar opgeteld en die van het behoongedrag. Hierbij worden er geen verschillende waardes toegekend aan de verschillende handelingen en maatregelen.

Interview

Het interview met de docenten zijn gehouden met een vooraf opgestelde vragenlijst. Ook werd de docenten gevraagd tijdens het interview de sociometrische status van de klas in te vullen. Het doel van het interview was om inzicht te krijgen in hoeverre de docent zich bewust is van de sociometrische status van een klas en zijn/haar gedrag in relatie tot de sociometrische status. De vragenlijst is terug te vinden in bijlage II.

2.4 Data-analyse

De volgende analyses werden uitgevoerd: 1) De sociometrische status van de leerlingen in SPSS berekenen met gestandaardiseerde waarden, 2) de status volgens de docent en volgens de leerlingen matchen met behulp van een kruistabel, en tot slot 3) het verband tussen de sociometrische status (zowel van de leerlingen als die volgens de docent) en het correctiegedrag van de leraar nader verklaren door middel van het kijken naar de gemiddelde van de beloningen en correcties per leerling. De data is kwalitatief verwerkt, met uitzondering van de sociometrische status die kwantitatief is berekend in SPSS. De normale scores zijn berekend door het aantal keer dat een leerling is genoemd te tellen en deze scores vervolgens om te zetten in een standaardnormale verdeling. Op die manier komen er waarden uit tussen de -1 en 1 waaruit op te maken is hoever een leerling afwijkt (standaarddeviatie of standaardafwijking) van het gemiddelde 0. Op basis van die z-waarden kunnen de leerlingen in één van de 5 categorieën worden toegekend (zie tabel 1). Bij het turven in het observatieschema is gekeken welke leerlingen het vaakst werden gecorrigeerd door de leraar. Vervolgens is er gekeken in welke categorie zij thuishoren volgens de leerlingen en welke betekenis daaraan gegeven kon worden. Ook werden de sociometrische statussen volgens de leerlingen en volgens de leraar bekeken; in hoeverre is er een match? Deze match is uitgedrukt in een schema dat laat zien welke leerlingen in dezelfde categorie is ingedeeld zowel door de docent als de leerlingen.

3. Resultaten

3.1 Sociometrische status

In beide cases is onderzocht hoe de hiërarchie in de klas is verdeeld. Op school 1 werden 6 leerlingen als populair gecategoriseerd, 6 leerlingen afgewezen, 2 leerlingen zijn genegeerd, 3 leerlingen worden als controversieel onderverdeeld en 8 leerlingen vallen in de categorie gemiddeld. De sociometrische status van de 4 VWO klas van school 2 is als volgt: 5 leerlingen zijn populair, 4 leerlingen afgewezen, 3 leerlingen genegeerd en 3 leerlingen controversieel en de grootste groep zijn 10 leerlingen in de categorie gemiddeld. Onderstaand tabel laat zien hoe de verhouding tussen de verschillende statussen relatief is.

Tabel 2. Categorieën van de sociometrische status in percentages

Categorie	School 1	School 2
Populair	24 %	20%
Afgewezen	24%	16%
Genegeerd	8%	12%
Controversieel	12%	12%
Gemiddeld	32%	40%
Totaal	100%	100%

3.2 Observaties van corrigeergedrag

In beide cases zijn alle docenten drie keer geobserveerd tijdens de eerste 15 minuten van de les. Alle lessen begonnen op vrijwel dezelfde manier. De leerlingen moesten hun spullen pakken en stil worden. Dat laatste gebeurde niet zonder bepaalde leerlingen te waarschuwen door ze bij naam te noemen. Andere correcties die in alle drie de lessen naar voren kwamen waren: aankijken en waarschuwing uitspreken. Van de drie maatregelen is maar één maatregel terugkomen in één van de drie lessen op school 2, namelijk het geven van strafwerk. De reden hiervoor was dat de leerling kauwgom in zijn/haar mond had. In de categorie beloningen, zijn complimenteren en de leerling aanmoedigen het duidelijkst naar voren gekomen.

Tabel 3. Gemiddelde van belonen en corrigeren per categorie

Sociometrische status	Populair	Afgewezen	Genegeerd	Controversieel	Gemiddeld
Gedrag					
Belonen	2,7	0,6	2,8	2,6	0,9
Corrigeren	2,4	2,7	9,2	11	0,8

Bovenstaande tabel geeft het gemiddelde weer van het aantal correcties en beloningen per categorie. Bij de verwachtingen valt te lezen dat er vanuit gegaan werd dat de genegeerde leerling minder beloond zou worden dan de populaire leerlingen. Hier blijkt dat niet het geval.

Wel is het zo dat de genegeerde en controversiële leerling beide het meest gecorrigeerd worden, en ook aanzienlijk meer dan de overige categorieën. Dit komt niet overeen met de verwachting dat de afgewezen leerling veel gecorrigeerd zou worden. Opvallender is dat er juist vanuit gegaan werd dat de genegeerde leerling het minst beloond én gecorrigeerd zou worden. Uit deze tabel blijkt dat de categorie genegeerd en gemiddeld juist het meest wordt beloond en gecorrigeerd. Een andere verwachting was dat de populaire leerling het vaakst beloond zou worden. Dit komt niet uit de tabel naar voren. Geen van de verwachtingen blijken te zijn uitgekomen. Uit de interviews met de docenten is gebleken dat de docenten beweren wel rekening te houden met de sociometrische status van de leerlingen. Echter blijkt bij 3.3 dat de perceptie van de docent niet hetzelfde is als de perceptie van de leerling.

Een andere uitkomst is dat de categorie gemiddeld bijna evenveel wordt gecorrigeerd als beloond. Dit past ook bij de beschrijving van de gemiddelde leerling. Verder klopt het dat de afgewezen en controversiële leerling meer worden gecorrigeerd dan beloond en de populaire leerling juist meer wordt beloond dan gecorrigeerd. Alleen de categorie genegeerde leerling blijft opvallend. Een genegeerde leerling wordt door zijn medeleerling genegeerd, maar door de docent dus niet.

3.3 Perceptie van de docent

Overigens blijkt de sociometrische status bij de leerlingen niet te corresponderen met de sociometrische status zoals toegekend door de docenten. Onderstaand schema laat zien in hoeverre de perceptie van de docent overeenkomt met de perceptie van zijn leerlingen. Het schema laat zien dat deze percepties nogal uit elkaar liggen. De hoogste match is behaald bij de categorie gemiddeld, namelijk 29% van de 40% van de leerlingen die als gemiddeld worden ingedeeld. Dit kan ook te verklaren zijn aan de hand van het feit dat de categorie gemiddeld de grootste categorie is. Op de tweede plaats komt de categorie populair met slechts 6% van de totale percentage van 21, gevolgd door de categorie controversieel met 4% van 13%. De categorieën afgewezen toonde een match van 2% van de 12%, en tot slot de genegeerde groep leerlingen van wie 2% van de 14% hetzelfde had ingedeeld als de leerlingen. Omgerekend komt dit neer op een match van afgerond 73% (29/40) bij de gemiddelde groep, bij de populaire categorie 29% (6/21), bij de controversiële groep is dit 31% (4/13), bij de afgewezenen 17% (2/12), en bij de genegeerde groep 14% (2/14). We hadden een match van 80% verwacht in iedere categorie. Alleen de gemiddelde groep kwam in de buurt van deze verwachting.

Tabel 4. Percentage sociometrische status van leerlingen vergeleken met die van docenten, school 1 en 2

		Categorie volgens leerlingen					
		Populair	Afgewezen	Genegeerd	Controversieel	Gemiddeld	Totaal
Categorie volgens docent	Populair	6%	2%	-	4%	7%	19%
	Afgewezen	-	2%	-	-	4%	6%
	Genegeerd	2%	-	2%	-	-	4%
	Controversieel	-	4%	-	4%	-	8%
	Gemiddeld	13%	4%	12%	5%	29%	63%
	Totaal	21%	12%	14%	13%	40%	100%

Aan de relatie tussen de status van de leerlingen en het docentgedrag kunnen we de betekenis geven dat de leraar voornamelijk bepaalde categorieën leerlingen corrigeert. Dit maken mede we op uit de interviews met de docenten na afloop van de observaties. Enkele citaten:

“Of ik bewust ben van de groepen? Toch wel. Als docent probeert je de (hinderlijk) expressieve groep af te remmen en ben je voorzichtig met de afgewezen en genegeerde groep” (B. Hoek, school 1, 2010)

“Na vele lessen kun je enigszins inschatten wie tot welke groep behoort. Gedrag is vaak treffend ten opzichte van de bedoelde categorie, alhoewel je dit rijtje niet meteen paraat hebt” (A. Schoon, school 1)

“Ik denk dat ik wel rekening houd met de status van leerlingen. Volgens mij probeer ik de leerlingen die sociaal minder sterk zijn en afgewezen of genegeerd worden wel zoveel mogelijk te betrekken bij de lessen. En de sociaal sterkere daarin niet te benadelen” (C. Rijsbergen, School 2, 2010)”

De docenten zeggen zich bewust te zijn van de sociometrische status zoals zij denken dat leerlingen deze zien, en geven aan hier op een bepaalde manier mee om te gaan qua corrigeren. Vaak ook omdat er typerend gedrag bij hoort. Bij vergelijking van de twee sociometrische statussen viel op dat de grens tussen populair en controversieel, en gemiddeld en afgewezen voor de leerlingen anders ligt dan voor de docent. Vier procent van de leerlingen worden bijvoorbeeld door de docent als populair gezien maar wordt door haar/zijn klasgenoten als controversieel ingedeeld. Wellicht lijkt het voor de docent dat een leerling populair is als deze duidelijk aanwezig is, maar vinden sommige leerlingen diegene helemaal niet aardig. Een ander opvallend verschil is dat de leerlingen die in de categorie afgewezen zitten door de docent meer in de categorie controversieel zijn ingedeeld. Getuige de maximale match van 73% overeenkomst bij één categorie, mag het duidelijk zijn dat een docent de sociometrische status van een klas op een andere manier ziet dan de leerlingen zelf.

Conclusie & Discussie

De hoofdvraag van dit artikel was als volgt:

Hoe verhoudt het gedrag van de docenten zich op het gebied van corrigeren en belonen ten opzichte van de sociometrische statussen van de leerlingen in de klas?

De sociometrische statussen van beide scholen laten zien dat de categorie gemiddeld in de klas het grootst is en dat is geheel naar verwachting. De categorieën genegeerde en afgewezen leerlingen zouden het kleinst moeten zijn. Maar dat blijkt voor de categorie afgewezen bij beide scholen niet zo te zijn. Op school 1 komt de categorie afgewezen leerling zelfs op een gedeelde tweede plek met de populaire leerling en bij school 2 op een derde plek. De genegeerde leerling daarentegen hoort bij beide scholen wel bij kleinste categorie. Op beide scholen is de categorie controversieel even groot. De sociometrische statussen van beide scholen wijken alleen af van wat uit onderzoek is gebleken met de categorie afgewezen leerling.

Om iets te kunnen zeggen over deze sociometrische statussen en het gedrag van de docent, zijn op beide scholen klassen en docenten geobserveerd. Van de categorie populair werd uitgegaan dat deze het vaakst beloond zou worden. Uit de observaties is gebleken dat dit niet klopt. De categorie genegeerd werd juist het vaakst beloond, terwijl werd verwacht dat door de genegeerde status leerlingen over het hoofd zouden worden gezien en zowel het minst beloond als gecorrigeerd zou worden. Nu blijkt dus dat de genegeerde leerling wel degelijk wordt gezien door de docent en vaak wordt beloond en gecorrigeerd. De verwachting dat de docent anders handelt naar de verschillende groepen, bleek te kloppen. Echter geeft de docent juist de twee uiterste groepen de meeste aandacht: de genegeerde groep (zoals beoordeeld door de klas) en de controversiële leerlingen. Hierbij valt één kanttekening te plaatsen. Er is gebleken dat de perceptie van de docent niet hetzelfde blijkt te zijn als de perceptie van de leerling. De verwachte match van 80% is bij geen enkele categorie gehaald. Bij de categorie gemiddeld was er een match van 73%, maar dat komt omdat de categorie gemiddeld überhaupt het grootst is.

Omdat dit onderzoek in een vrij korte tijd uitgevoerd moest worden was er geen tijd om met de docent iedere leerling apart te bespreken en na te gaan waarom de docent die bepaalde leerling in een categorie had geplaatst. Ook was er geen mogelijkheid om met de docent na te gaan waar het verschil vandaan kan komen tussen de perceptie van de docent en die van de leerling. Dit zou voor dit onderzoek nog wel het één en ander duidelijk kunnen maken en wordt aanbevolen op te nemen in vervolgonderzoeken. Ook is dit onderzoek uitgevoerd op twee scholen en bij vier docenten. Wellicht zouden de uitkomsten anders zijn als er naar meerdere scholen in het land zou worden gekeken en dan naar alle docenten die een klas in dat jaar hebben. Wat een docent zou kunnen doen om ervoor te zorgen dat zijn of haar onbewuste handelingen naar bewuste handelingen kunnen gaan is zelf een sociometrische status laten maken door zijn of haar leerlingen. Dan weet de docent wie er in de categorie populair valt maar belangrijker nog wie er in de categorie afgewezen of genegeerd valt. Dan kan de docent ervoor zorgen dat ook de afgewezen of genegeerde leerling wordt betrokken bij de les.

Referenties

1. Akkermans, W., Maassen, G. H., & Linden, J. L. van der (1990). De dimensies van sociometrische status. *Mens en Maatschappij*, 3, 289-301.
2. Boersma, C. J. (2004). *Attitudeschaal Sociale Limieten - ASL. Ontwikkeling en instrumentele utiliteit*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen (proefschrift).
3. Boxtel, H. W. van (1992). *Sociometrische status in de adolescentie: een correlatieve studie bij 12- tot 15-jarigen in het algemeen vormend onderwijs*. Nijmegen: Universiteitsdrukkerij Nijmegen (proefschrift).
4. Cairns, R., Perrin, J., & Cairns, B. (1985). Social structure and social cognition in early adolescence: Affiliative patterns. *Journal of Early Adolescence*, 5, 339-355.
5. Coie, J.D., Dodge, K.A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: a cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 18, 557-570.
6. Craig, G. J., & Baucum, D. (2002). *Human development*. Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.
7. Dijkstra, J. K., Lindenberg, S., & Veenstra, R. (2007). Same-Gender and Cross-Gender Peer Acceptance and Peer Rejection and Their Relation to Bullying and Helping Among Preadolescents: Comparing Predictions From Gender-Homophily and Goal-Framing Approaches. *Developmental Psychology*, 43, 1377-1389.
8. Elzinga, A. (2003). *Welk type is uw kind in de klas?* In J/M, december 2009.
9. Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105.
10. Kupersmidt, J. B., & Coie, J. D. (1990). Preadolescent peer status, aggression, and school adjustment as predictors of externalizing problems in adolescence. *Child Development*, 61, 1350-1362.
11. Lubbers, M. J. (2004). *The social fabric of the classroom. Peer relations in secondary education*. Groningen: GION, Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Opvoeding en Ontwikkeling, Rijksuniversiteit Groningen (proefschrift).
12. Moreno, J. L. (1934). *Who shall survive? A new approach to the problem of human interrelations*. Nervous and Mental Disease Publishing Co.
13. Newcomb, A.F., & Bukowski, W.M. (1983). Social impact and social preference as determinants of children's peer group status. *Developmental Psychology*, 19, 856-867.
14. Ploeg, J. D. van der (1997). *Gedragsproblemen. Ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat.
15. Prinstein, M. J., & La Greca, A. M. (2004). Childhood peer rejection and aggression as predictors of adolescent girls' externalizing and health risk behaviors: A 6-year longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, 103-112.
16. Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (2006). *Peer interactions, relationships, and groups*. In Eisenberg, N., Damon, W., & Lerner, R.M. (Eds.), *Handbook of child Psychology*. John Wiley & Sons. Inc. Hoboken: New Jersey.
17. Weijenberg, A. van de (2007). *Aantrekkelijk en asociaal maakt populair*. In didaktief, december 2007.

Bijlage I

Observatieschema correctiegedrag

Handeling	Naam leerling... Aantal keer
<i>Waarschuwen:</i>	
Aankijken	
Aanraken	
Naam noemen	
Waarschuwing uitspreken	
<i>Maatregel nemen:</i>	
Leerling verplaatsen	
Leerling strafwerk geven	
Leerling eruit sturen	

Observatieschema behoongedrag

Handeling	Naam leerling... Aantal keer
Glimlachen naar leerling	
Leerling complimenteren	
Leerling bemoedigend aanraken	
Leerling aanmoedigen	

Bijlage II

Vragenlijst docent:

1. Hoe bewust ben je van de sociometrische status in de klas?

2. Denk je dat de sociometrische status je beïnvloed in de manier waarop je leerlingen corrigeert en beloont? Zo ja, hoe?

3. Hieronder zie je de lijst met de namen van V4A hoe denk jij dat de leerling scoort op de sociometrische schaal? Zet een kruisje bij die categorie. Het gaat erom hoe jij de leerlingen ziet ten opzichte van de klas, en denkt in welke categorie hij/zij valt.

Vwo 4 Naam leerling	Gemiddeld	Populair	Afgewezen	Genegeerd	Controversieel

Hier komen alle namen van de leerlingen te staan zodat de docent een kruis kan zetten in de juist kolom.

4. Hebt u nog verdere op- of aanmerkingen met betrekking tot het onderzoek?

Vervolgens zullen de observaties met de docent besproken worden. Maar omdat dit gebeurd middels een open gesprek zijn hiervoor niet vooraf vragen opgesteld.